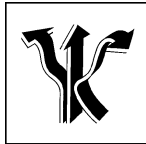

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“ТЕОРІЯ ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ”
(для бакалаврів)

МАУП

Київ 2006

Підготовлено доцентом кафедри економіки *Н. М. Бондар*

Затверджено на засіданні кафедри економіки
(протокол № 11 від 15.02.06)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

МАУП

Бондар Н. М. Навчальна програма дисципліни “Теорія економічних ризиків” (для бакалаврів). – К.: МАУП, 2006. – 14 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни “Теорія економічних ризиків”, питання для самоконтролю, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП),
2006

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Основна мета вивчення курсу — ознайомитися із сучасними науковими досягненнями в теоретичних питаннях ризику, опанувати наукові досягнення в теоретичних питаннях ризику, способи оцінювання ризикових ситуацій, методи отримання кінцевого результату і вибору оптимальної стратегії в умовах невизначеності, випадковості та конфлікту.

Завдання курсу:

- підготовка фахівців, безпосередньо готових до дослідження ризику, які повинні ідентифікувати небезпеки, оцінювати конкретні ризики, аналізувати і прогнозувати розвиток небезпечних ситуацій, на основі чого виробляти рекомендації щодо ефективних заходів управління ризиком осіб, відповідальних за прийняття рішень;
- підготовка фахівців, здатних розуміти результати аналізу ризиків, результати рекомендацій, що впливають з моделювання ризикових ситуацій, і використовувати їх у практичній діяльності.

Перед початком вивчення дисципліни “Теорія економічних ризиків” студенти повинні оволодіти такими базовими курсами, як вища математика, теорія ймовірностей і математична статистика, економіка, менеджмент, фінансовий аналіз.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН дисципліни

“ТЕОРІЯ ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
1	2
	Змістовий модуль 1. Економічний ризик та методи його оцінки
1	Сутність економічного ризику
2	Оцінка ризику
3	Управління економічним ризиком

1	2
4 5 6 7 8	Змістовий модуль 2. Теоретичні засади моделювання ризику та вибір оптимальної стратегії Економічний ризик і теорія корисності Вибір оптимальної стратегії в умовах ризиків, пов'язаних з конфліктом Вибір оптимальної стратегії в умовах ризиків, пов'язаних з невизначеністю навколишнього середовища Оптимальна поведінка в умовах специфічних видів ризику Метод Монте — Карло і його застосування до оцінки стратегій, пов'язаних із ризиком
9 10 11	Змістовий модуль 3. Врахування економічних ризиків у господарській діяльності підприємства Операційні ризики Інвестиційні ризики Фінансові ризики
Разом годин: 54	

ЗМІСТ
дисципліни

“ТЕОРІЯ ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ”

Змістовий модуль 1. Економічний ризик та методи його оцінки

Тема 1. Сутність економічного ризику

Поняття та природа економічного ризику. Поняття невизначеності. Зв'язок невизначеності та ризику. Види невизначеності. Аналіз чинників невизначеності.

Причини виникнення економічного ризику. Зовнішні та внутрішні чинники ризику.

Поняття об'єкта, суб'єкта та джерела ризику. Ставлення до ризику суб'єктів прийняття рішень.

Класифікація ризиків.

Особливості прояву ризику в сучасних умовах.

Література [4–7; 14; 16; 18; 20–22]

Тема 2. Оцінка ризику

Загальні методи оцінки ризику. Загальні підходи до аналізу ризику. Якісний аналіз ризику. Кількісний аналіз ризику. Статистичний метод. Застосування імовірності до оцінки рівня ризику. Метод аналогій. Експертні методи оцінювання ризиків. Аналіз чутливості (вразливості).

Ризик в абсолютному вираженні. Поняття сподіваного значення (математичного сподівання) випадкової величини, дисперсії та середньоквадратичного відхилення.

Ризик у відносному вираженні. Поняття коефіцієнта ризику та коефіцієнта варіації. Коефіцієнт сподіваних збитків. Ризик і нерівність Чебишева.

Спеціальні методи оцінки ризику. Оцінка ризику на основі аналізу фінансового становища підприємства. Евристичні методи. Метод аналізу доцільності витрат. Комплексна оцінка ризиків. Оцінка ефективності нововведень.

Оцінка систематичного ризику. Оцінка ризику на основі аналізу точки беззбитковості. Оцінка ризику за допомогою дерева рішень. Оцінка ризику методом аналогій. Оцінка ризику на основі встановлених нормативів. Інші методи оцінки ризику.

Література [3; 5–9; 12–14; 21; 22]

Тема 3. Управління економічним ризиком

Необхідність управління ризиком у спектрі економічних проблем. Загальні підходи до процесу управління ризиком у менеджменті. Принципи прийняття рішень в умовах ризику.

Методи управління ризиком: уникнення ризику; попередження (запобігання) виникнення ризику; прийняття ризику; оптимізація (зниження) ступеня ризику.

Зовнішні способи зниження ризику: розподіл ризику, зовнішнє страхування.

Внутрішні способи зниження ризику: лімітування; диверсифікація; створення резервів і запасів; здобуття додаткової інформації.

Література [1; 2; 4–8; 10–12; 17; 19; 21]

Змістовий модуль 2. Теоретичні засади моделювання ризику та вибір оптимальної стратегії

Тема 4. Економічний ризик і теорія корисності

Сутність концепції корисності. Поняття корисності. Основні аксіоми теорії корисності. Поняття граничної корисності. Функція корисності. Приклади побудови функції корисності під час прийняття рішення, обтяженого ризиком.

Корисність за Найманом — Моргенштерном. Поняття лотереї, детермінованого еквівалента лотереї, премії за ризик. Найпростіша лотерея.

Різне ставлення до ризику: схильність, нейтральність, несхильність. Функція корисності. Криві байдужості.

Література [1; 5–9; 15; 16; 19; 21; 22]

Тема 5. Вибір оптимальної стратегії в умовах ризиків, пов'язаних з конфліктом

Поняття моделі. Сутність теоретико-ігрової моделі. Поняття конфліктної ситуації та стратегій гравців. Оптимальна стратегія. Формалізація конфліктних ситуацій. Поняття платіжної матриці. Нижня ціна гри або максимін. Верхня ціна гри або мінімакс. Методи знаходження оптимальних стратегій. Змішана стратегія.

Література [1; 5–9; 15; 16; 19; 21; 22]

Тема 6. Вибір оптимальної стратегії в умовах ризиків, пов'язаних з невизначеністю навколишнього середовища

Сутність теорії статистичних рішень. Методи аналізу ігор з природою. Стан природи. Економічне середовище в ролі природи.

Критерій Байеса — Лапласа. Критерій Вальда. Критерій Севіджа. Критерій Гурвиця.

Література [1; 5–9; 15; 16; 19; 21; 22]

Тема 7. Оптимальна поведінка в умовах специфічних видів ризику

Ризик безповоротних можливостей. Планування оптимальної стратегії.

Ризики в умовах торгів. Акціонерні торги. Максимізація різниці доходів. Максимізація власного доходу.

Одночасні торги. Торги, в яких кількість осіб велика і може бути невідомою.

Ризики, пов'язані з керуванням запасами. Модель запасів готівки.

Література [1; 5–9; 15; 16; 19; 21; 22]

Тема 8. Метод Монте – Карло і його застосування до оцінки стратегій, пов'язаних із ризиком

Сутність методу Монте – Карло. Переваги та недоліки методу Монте – Карло.

Література [1; 5–9; 15; 16; 19; 21; 22]

Змістовий модуль 3. Врахування економічних ризиків у господарській діяльності підприємства

Тема 9. Операційні ризики

Операційна діяльність та пов'язані з нею ризики. Сутність виробничого, комерційного і ринкового ризиків.

Запаси і резерви як способи зниження ступеня ризику. Структура та види запасів. Модель Міллера – Орра управління запасами з урахуванням ризику.

Резерви на непередбачувані витрати (потреби) і модель формування оптимального резерву з метою зниження ступеня ризику.

Сутність хеджування. Ф'ючерси та опціони як інструменти зниження ступеня ризику.

Поняття ціни спот і ф'ючерсної ціни. Взаємозв'язок поточних ринкових та ф'ючерсних цін. Поняття базису. Динаміка базису.

Види хеджування: продажем; купівлею. Базисний ризик у хеджуванні.

Література [1; 4–8; 11; 15–17; 19; 21; 22]

Тема 10. Інвестиційні ризики

Принципи оцінки ефективності інвестиційних проектів. Сутність інвестиційних ризиків.

Види ризиків при оцінці проектів.

Методи аналізу ризиків проектів. Аналіз чутливості проекту. Перевірка стійкості проекту. Визначення точки беззбитковості. Коригування параметрів проектів. Формалізований опис невизначеності. Аналіз альтернативних сценаріїв розвитку проекту.

Формування портфеля цінних паперів. Цілі формування портфеля цінних паперів.

Структура портфеля цінних паперів. Теорія Марковиця і Тобіна. Портфель Марковиця мінімального ризику. Портфель Тобіна мінімального ризику. Портфель Марковиця максимальної ефективності. Портфель Тобіна максимальної ефективності.

Формування оптимального портфеля за обмеженої кількості цінних паперів. Спрощена класична модель формування портфеля цінних паперів (модель Шарпа).

Література [2; 4–7; 13; 14; 19; 20; 22]

Тема 11. Фінансові ризики

Сутність та характеристика фінансових ризиків. Види фінансових ризиків. Страхування як методи зниження фінансового ризику. Поняття зміни вартості грошей у часі. Майбутня вартість грошей.

Поняття інфляційного ризику. Вплив інфляційного ризику на норму відсотка.

Теперішня вартість грошей. Поняття дисконту.

Ризик і вартість капіталу. Вартість користування власними та залученими джерелами капіталу.

Середньозважена вартість капіталу. Вплив структури капіталу на вартість фірми. Фінансовий леверідж та ризик втрати фінансової незалежності.

Ризик втрати ліквідності та чинники, що його спричинюють.

Література [2; 4–7; 9; 13–16]

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Природа економічного ризику.
2. Необхідність врахування дії ризику при прийманні рішень.
3. Сутність ситуаційного підходу у менеджменті.
4. Поняття зовнішнього середовища підприємства.
5. Середовища безпосереднього та опосередкованого впливу.
6. Поняття економічної ситуації, її властивості.
7. Поняття невизначеності. Зв'язок невизначеності та ризику.
8. Невизначеність та її види.
9. Аналіз чинників невизначеності.
10. Причини виникнення економічного ризику.

11. Поняття об'єкта, суб'єкта та джерела ризику.
12. Ставлення до ризику суб'єктів прийняття рішень.
13. Ризик як об'єктивно-суб'єктивна економічна категорія.
14. Загальні засади класифікації ризиків.
15. Сутність якісного аналізу ризику.
16. Сутність кількісної оцінки ризику.
17. Міра і ступінь ризику.
18. Коефіцієнт варіації як безрозмірна характеристика ризику.
19. Сутність статистичного методу визначення ступеня ризику.
20. Сутність методу експертних оцінок.
21. Типи і види ризиків.
22. Класифікація ризиків, особливості виникнення і дії.
23. Поняття динамічного і статичного ризиків.
24. Сутність виробничого ризику і методи його зниження.
25. Сутність комерційного ризику і методи його зниження.
26. Сутність фінансового (кредитного) ризику і методи його зниження.
27. Сутність інвестиційного ризику і методи його зниження.
28. Сутність ринкового ризику і методи його зниження.
29. Сутність портфельного ризику і методи його зниження.
30. Загальні підходи до кількісної оцінки ступеня ризику.
31. Сутність статистичного методу оцінки ступеня ризику.
32. Сутність методу аналогій.
33. Характеристика експертних методів оцінювання ризиків.
34. Сутність методу аналізу чутливості (вразливості).
35. Оцінка ступеня ризику в абсолютному вираженні.
36. Ризик як величина очікуваної невдачі.
37. Оцінка ступеня ризику у відносному вираженні.
38. Ризик і нерівність Чебишева.
39. Поняття допустимого, критичного та катастрофічного ризиків.
40. Сутність концепції теорії корисності.
41. Відмінність корисності від середньої очікуваної корисності.
42. Поняття корисності. Корисність за Нейманом — Моргенштерном.
43. Основні аксіоми теорії корисності.
44. Поняття граничної корисності. Приклади побудови функції корисності при прийнятті рішення, обтяженого ризиком.

45. Корисність за Нейманом — Моргенштерном. Поняття лотереї, детермінованого еквівалента лотереї, премії за ризик.
46. Ставлення суб'єктів до ризику і функція корисності.
47. Криві байдужості.
48. Необхідність управління ризиком у спектрі економічних проблем.
49. Загальні підходи до процесу управління ризиком у менеджменті.
50. Принципи прийняття рішень в умовах ризику.
51. Методи управління ризиком: уникнення ризику; попередження (запобігання) виникнення ризику; прийняття ризику; зниження ступеня ризику.
52. Зовнішні способи зниження ризику: розподіл ризику, зовнішнє страхування.
53. Внутрішні способи зниження ризику: лімітування, диверсифікація, створення резервів і запасів; одержання додаткової інформації.
54. Сутність теоретико-ігрової моделі.
55. Поняття конфліктної ситуації.
56. Зв'язок між конфліктною ситуацією і грою.
57. Основні поняття теорії ігор: гра, гравець, виграш, програш, правила гри, стратегія, процес.
58. Основні методи знаходження оптимальної стратегії в теорії ігор.
59. Характеристика економічного середовища в ролі одного з гравців у ігровій моделі ризикової ситуації.
60. Характеристики інформаційних ситуацій.
61. Функція ризику. Приклад кількісної оцінки ризику при прийнятті господарських рішень.
62. Прийняття рішень в умовах ризику.
63. Сутність методу Монте — Карло.
64. Основні принципи застосування методу Монте — Карло до моделювання складних систем.
65. Переваги і недоліки методу Монте — Карло.
66. Критерії прийняття рішень в умовах ризику.
67. Запаси: резерви як способи зниження ступеня ризику. Структура та види запасів.
68. Модель Міллера — Орра управління запасами з урахуванням ризику.

69. Резерви на непередбачувані витрати (потреби) та модель формування оптимального резерву з метою зниження ступеня ризику.
70. Сутність хеджування.
71. Ф'ючерси та опціони як засоби зниження ступеня цінового ризику.
72. Поняття базису. Динаміка базису.
73. Види хеджування.
74. Базисний ризик у хеджуванні.
75. Сутність інвестиційних ризиків.
76. Поняття зміни вартості грошей у часі.
77. Майбутня вартість грошей. Вплив інфляційного ризику на норму відсотка.
78. Теперішня вартість грошей. Поняття дисконту.
79. Диверсифікація як спосіб зниження ступеня інвестиційного ризику.
80. Сутність управління портфелем цінних паперів.
81. Оцінка ризику цінних паперів.
82. Формування портфеля цінних паперів.
83. Поняття безризикових цінних паперів.
84. Систематичний та несистематичний ризику.
85. Коефіцієнт чутливості бета.
86. Спрощена класична модель формування портфеля (модель Шарпа).
87. Сутність фінансових ризиків.
88. Оцінка ризику ліквідності.
89. Оцінка ризику структури джерел фінансування реалізації проекту.
90. Сутність ідей Марковиця і Тобіна.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Вітлінський В. В.* Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику. — К.: Деміур, 1996.
2. *Вітлінський В. В., Верченко П. І.* Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком. — К.: Вид-во КНЕУ, 2000.
3. *Вітлінський В. В., Наконечний С. І.* Ризик у менеджменті. — К.: Борисфен, 1996.

4. Вітлінський В. В., Наконечний С. І., Шаранов О. Д. Економічний ризик і методи його вимірювання: Підручник. — К.: ІЗМН, 1996.
5. Івченко І. Ю. Економічні ризики. — К.: ЦУЛ, 2004.
6. Камінський А. Б. Економічний ризик та методи його вимірювання. — К.: Вид. дім “Козаки”, 2002.
7. Козаченко А. В., Пономарев В. П. Экономическая безопасность предприятия. — К.: Либра, 2003.
8. Ларичев О. Теория и методы принятия решений. — М.: Логос, 2000.
9. Машина Н. І. Економічний ризик та методи його вимірювання: Навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2003.
10. Мельников А. В. Риск-менеджмент. Стохастический анализ рисков в экономике, финансах и страховании. — М.: АНИКЛ, 2001.
11. Устенко О. Л. Теория экономического риска. — К.: МАУП, 1997.
12. Ястремський О. І. Моделювання економічного ризику. — К.: Либідь, 1992.
13. Ястремський О. І. Теорія економічного ризику. — К.: Артек, 1998.

Додаткова

14. Бланк И. А. Финансовый менеджмент: Учеб. курс. — К.: Ника Центр, 1999.
15. Блекузл Д., Гиришк М. Теория игр и статистических решений. — М.: Иностран. лит., 1958.
16. Гмурман В. Е. Теория вероятностей и математическая статистика. — М.: Высш. шк., 1977.
17. Дегтярева О. Й., Кандинская О. А. Биржевое дело: Учебник для вузов. — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997.
18. Льюис Р. Т., Райфа Х. Игры и решения. — М.: Иностран. лит., 1961.
19. Нейман Дж., Моргенштерн О. Теория игр и экономическое поведение. — М.: Иностран. лит., 1960.
20. Нікбахт Е., Гроппеллі А. Фінанси. — К.: Вік; Глобус, 1992.
21. Переозванский А. А., Первозванская Т. Н. Финансовый рынок: расчет и риск. — М.: ИНФРА-М, 1994.
22. Риски во внешнеэкономической деятельности предприятия / В. П. Бочарников, С. М. Релецкий, К. В. Захаров и др. — К.: ИНЗКС, 1997.
23. Риски в современном бизнесе / П. Г. Грабовый, С. Н. Петрова, С. И. Полтавцев и др. — М.: Аланс, 1994.

24. *Теория* прогнозирования и принятия решений / Под ред. С. А. Саркисяна. — М.: Высш. шк., 1977.
25. *Хохлов Н. В.* Управление риском. — М.: ЮНИТИ, 2001
26. *Цай Т.* Конкуренция и управление рисками на предприятиях. — М.: Аланс, 1997.
27. *Черкасов В. В.* Деловой риск в предпринимательской деятельности. — К.: Либра, 1996.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Тематичний план дисципліни “Теорія економічних ризиків”	3
Зміст дисципліни “Теорія економічних ризиків”	4
Питання для самоконтролю.....	8
Список літератури.....	11

МАУП

Зам. № ВКЦ-2693

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП